

ANTALYA BÖLGESİNDE TARİHİ KÖPRÜLER

Giray ERCENK

ÖZET

Antalya bölgesinde tarihi köprüler tanıtılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Antalya, köprü

HISTORICAL BRIDGES IN THE VICINITY OF ANTALYA

ABSTRACT

Historical bridges in the vicinity of Antalya was presented.

Key Words : Antalya, bridge

1. COĞRAFYA

Adalar Denizi Ege Denizi ile, ada yoksulu Akdeniz, Antalya kıyılarında buluşur.

Antalya Körfezi'nin batı yakasındaki Teke Yarımadasının güneyinde, üzerindeki antik kalıntıların iskan gördüğünü haber verdiği Kekova Adası, Demre ile Kaş arasında yer alır. Kekova Adası bu konumuyla, Ege'nin bittiğini, Akdeniz'in başladığını haber verir gibidir. Kekova Adası'nın doğusunda uzanan yaklaşık bin km.lik kıyı şeridi boyunca Kıbrıs'ın dışında kayda değer ada olmaması, iki denizi tanımlarken kullanılan "ada varlığı" ölçüsünü de açıklar.

Antik Çağ'dan bu yana, Alpler' de battığına ve Rodos Adasında yeniden yüzeye çıkarak, Antalya Körfezinin iki yakası ve Göller Bölgesi boyunca doğuya doğru uzandığına inanılan Toros Dağları, Güneybatı Anadolu'nun kıyı şeridi boyunca, ayrılmaz bir eş gibi denize paralel bir seyir izler.

Ege'ye göre daha girintisiz uzanan kıyının hemen gerisinde birden yükselen Toroslar, yer yer üçbin metrelere ulaşan zirveleri ile hem kıyı şeridinin, hem de daha içerlerde kalan bölgelerin iklim özelliklerini de belirler. Kıyılar ılıman, iç bölgeler sert kara iklimi.

Toros Dağlarının Antalya ve kıyısı boyunca uzandığı tüm Akdeniz'e sağladığı, yaşamı kolaylaştıran, böylece yurt tutup yerleşmeyi özendiren iklimi kadar önemli bir başka özellik daha kazandırır; bol akarsu varlığı. Çukurova'dan Muğla'ya uzanan kıyı şeridi, akarsu varlığını Toros Dağlarına borçludur.

Ortalama bin metre yüksekliklerden itibaren kar yağışı alan ve bu yağışı yılın altı ayı boyunca zirvelerinde tutan Toros Dağları, bu özelliği ile kıyı ovalarının hem yaratıcısı, hem de bereketidir. Pamphylia'nın Perge, Side, Aspendos, Sillion, Attelia (Antalya), Lykia'nın Phaselis, Limyra (Finike), Myra (Demre), Patara, Ksanthos (Kınık) gibi antik ve sonraki çağların varsıl ve bayındır kentleri, varlıklarını büyük ölçüde akarsuların dağlardan alıp kıyılara yığıdığı alüvyonların oluşturduğu kıyı ovalarının bereketine borçluydular.

Ancak bu kentler görkemlerini borçlu oldukları bir başka özellik daha vardı; Doğu ve Orta Toros Bölgelerinde İç Anadolu ile kıyıdaki limanlar arasında ulaşım olanak veren dağ geçitlerinin uzun ve zor oluşlarının aksine, Antalya yöresinde İç ve Batı Anadolu'ya ulaşım sağlayan geçitlerin hem daha kısa, hem de ulaşım elverişli olmasıydı.

Doğu Akdeniz'de Çukurova'yı İç bölgelere bağlayan Gülek Boğazı ile Antalya Bölgesini İç ve Batı Anadolu'ya bağlayan Yenice ve Döşeme Boğazları arasında, topografyadan kaynaklanan ulaşım kolaylığını ve buna bağlı zaman avantajını harita üzerinde yapılacak gözlemlerle bile görmek mümkündür.

2. AKARSULAR/LİMANLAR

Antalya'nın doğusunda uzanan düzlük alan, Antik Çağda Pamphylia, günümüzde Antalya Kıyı Ovaları olarak, batıda ise Körfez'in kuzey ucundan Fethiye'ye çekilecek hayali çizginin güneyinde kalan bölge, antik çağda Lykia, günümüzde Teke Yarımadası olarak anılmaktadır.

Körfezin iki yakasındaki Pamphylia ve Lykia bölgeleri gerek yüzey şekilleri, gerekse su olanakları bakımından zıt özellikler gösterir. Lykia' nın engebeli ve sert/dağlık coğrafyasında bir/iki önemsiz iç ova varlığına karşılık Pamphylia, geniş ve bereketli kıyı ovalarına sahiptir. Lykia' nın akarsu varlığının yok denecek denli az olmasına karşın, Pamphylia' da, üzerinde sulama ve enerji amaçlı çok sayıda baraj kurulabilen debileri yüksek akarsular mevcuttur.

Anadolu'nun Ege ve Bütün Akdeniz kıyıları boyunca yapılacak bir gözlem bize, Antalya Körfezinin doğu yakasındaki kadar akarsuya sahip başka bir bölgenin olmadığını gösterecektir. Antik ve sonraki çağların varsıl Pamphylia' sının nedeni olan kıyı ovalarını yaratan bölgenin akarsu varlığıdır.

Pamphylia sözcüğünün iki anlamı olduğu öne sürülür; biri, "her yerden gelenlerin yurdu", diğeri, "sular ülkesi". Bölgenin yaşam ve coğrafi olanakları dikkate alındığında, her iki sözcüğün de yerli yerince olduğu görülecektir. Bizim konumuz, yani sempozyumumuzun konusu da daha çok "Sular Ülkesi" tanımıyla örtüşmektedir.

Alanya'daki Dim Çayı, bölgenin de aşağı yukarı doğu sınırını çizer.

Batıya doğru, Oba Çayı, Kargı Çayı, Alara Irmağı, Kapız (Karpuz) Çayı, Manavgat (Melas) Irmağı, Köprüpazarı (Euromedon) Irmağı, Aksu (Kestros) Irmağı, Düden (Kataraktes) Çayı gibi belli başlı olanlarının yanında, çok sayıda küçük akarsu, Bölgenin "Sular Ülkesi" olarak anılmasının nedenini açıklar. Batıdaki Lykia' nın ise, Ksanthos (Eşen Çayı), Myra/Andriake (Demre/Çayağzı), Acıçay, Tatlıçay ve Limyros olarak bilinen Alakır Çayı.

Batı Akdeniz'in geçmişte iyi işlediği bilinen varsıl limanları akarsuların ya kıyısında, ya denize ulaştıkları yerlerde ya da yakınlarında kuruldu.

Antik çağdan bu yana ünlü bir liman kenti olarak bilinen Alanya, ününü ve liman olarak varsılığını sırtını dayadığı Toroslar' da yetişen, Mısır ve Suriye'nin tarihin her çağında alıcı olduğu sedir/karaçam gibi değerli ağaç varlığına borçludur. Dağlardan kesilen ağaçlar Dim Çayı, Oba Çayı, Kargı Çayı, Alara Irmakları yoluyla kıyıya indiriliyordu. Roma çağından beri önemli bir liman kenti olarak bilinen Alanya'yı 13.yüzyıl başlarında ele geçiren Selçuklular hem kışlık başkent, hem de deniz üssü olarak değerlendirdiler, tersane ve başkaca tesislerle güçlendirdiler.

Daha batıda Manavgat Irmağının denize kavuştuğu yerde kurulmuş olan Side, sosyoekonomik olarak sustuğu 8/9.yüzyıllara kadar, Medlerin, Perslerin, İskender'in, her devirde Roma'nın, Kartacalı Hannibal' in, Arapların, özetle uzak yakın tüm Akdeniz'in gözü üzerinde olan, varsıl bir liman kenti olarak varlığını ve ününü korudu.

Side'nin kuzey batısındaki Aspendos bugün olduğu gibi antik çağda da kıyı yerleşmesi değildi. Ancak antik adıyla Euromedon (Medlerin suyu) olarak bilinen bugünün Köprüpazarı Çayı, teknelerin kıyıda içerilere kadar girmesine olanak veren akış rejimi sayesinde liman kenti olarak anılmayı hak ediyordu.

Aspendos' un batısındaki Perge de aynı özelliğe sahiptir. Hatta Perge kent planı incelendiğinde, kentin doğuya açılan kapısının "Liman Kapısı" olarak anıldığı

görülebilmektir. Perge' ye liman özelliği kazandıran doğusundan akan, ancak zaman içinde doğruya doğru yatak değiştiren özelliği ile Kestros (Aksu) Irmağı' ydı.

Akdeniz'in, gemi yanaşmasına olanak vermeyen korunaksız kıyıların neden olduğu "limansızlık sorunu", uygun yerlerde mendirekler inşa edilerek çözülmüştü. Başta Side olmak üzere, Antalya, Magydus, Phaselis gibi kentler, inşa edilen mendirekler sayesinde, antik ve sonraki zamanlarda iyi işleyen limanlar olarak ün kazandılar.

Henüz Antalya kenti kurulmadan önce önemli bir liman kenti olduğu antik kaynaklarda yazılı olan Magydos (Lara/Karpuzkaldıran)'un önünde açık denize karşı inşa edilen mendirek kalıntısı varlığını bugün de korumaktadır. Bölgenin batıdaki son akarsuyu olan Kataraktes (Düden Çayı), bugün olduğu gibi dün de Magydos yakınlarından denize dökülmekteydi. Geçmişte sık sık yatak değiştirdiği bilinen Düden Çayı, bugün Barınaklar ile Lara arasındaki falez(yalıyar)in üstünden denize bir köpük sütunu halinde düşer.

İ.Ö 2.yüzyıl ortalarında Attelia adıyla kurulan bugünkü Antalya, görece korunaklı ve kum tutmayan yanaşma yeri, bol su kaynaklarıyla ideal bir liman kenti olarak gelişti. Limanın önünde inşa edilen antik ve sonraki çağlarda da kullanılan mendirek, yakın zamanlarda inşa edilen bugünkü dalgakırının güney kanadının altında kaldı. Bugünkü mendireğin doğu kanadından liman içinde kalan deniz tabanına bakıldığında eski mendireğin kalıntıları görülebilmektedir.

Körfezi batıdan sınırlayan kıyıdaki Phaselis (Tekirova) sahip olduğu üç liman ile anılmaya değer özelliktedir. Phaselis coğrafi konumu nedeniyle çevre ile bağlantısı büyük ölçüde Antalya Düzlüğü üzerinden sağlanıyordu. Antalya'nın batısındaki Atatürk Parkında Phaselis' ten uzanan kıyı yolunun bir parçası koruma altına alınmış olarak varlığını sürdürmektedir.

Finike ile Kumluca kuzeyden kuşatan bey dağlarının güney eteklerinden doğan Alakır Çayı Salur Boğazını geçip düzlüğe çıktıktan sonra yayılarak akar ve denize ulaşır. Alakır, ulaşım elverişli olmasa da, Finike/Kumluca Düzlüğü'nün antik çağdaki önemli kenti Rhodiapolis (Hacıveliler)'i denize bağlıyordu.

Rhodiapolis' in ve Alakır Çayı'nın batısındaki Tocak Dağının eteğindeki su kaynaklarının başında kurulmuş Limyra (Yuvalılar) bu su kaynaklarının eserdir. Kentin hemen her yanından kaynayan sular birleşerek Tatlıçay adıyla Finike'nin hemen doğusunda denize ulaşır. Bölgeye ilişkin antik kaynaklarda, Tatlıçay' ın teknelerin gidiş gelişlerine imkan verdiğini, hatta daha batıdaki Myra (Demre) ile Limyra arasında tarifeli gemi seferleri yapıldığını ilişkin bilgiler vardır.

Bölgede 13.yüzyıl sonu ve 14.yüzyılda bölgede yaşamış olan, türbesi Elmalı'nın Tekke köyünde bulunan Abdal Musa Velayetnamesi' nde Tatlıçay' ın Limyra ile Kıyıdaki Finike arasında ulaşım sağlayan bu özelliğine ilişkin bir efsane yer alır.

Bölgenin az sayıdaki akarsuyundan biri olan Akçay, Elmalı yakınlarındaki Akdağ' dan doğar, güneybatıdaki Avlan Gölü'ne boşalır. Avlan Gölü suları çevredeki düdenlerde batar, güneydeki Arykanda (Arif) yakınlarında yeniden doğar ve Arykandos (Aykırtça) adıyla Finike Düzlüğüne akar ve ilerde Finike'nin 2/3 km. kuzeyindeki Hallaç Köyü yakınlarından doğan Acıçay ile birleşerek ilerde denize ulaşır.

Yukarda belirtilen Tatlıçay ve özellikle Acıçay' ın kıyı ile iç bölgelere arasında ulaşım olanağı veren özellikleri yüzünden Finike, liman kenti olarak bilinir. Oysa Finike'nin gerçek anlamda limanı, teknelerin ilerlemesine olanağı tanıyan Acıçay' ın, içinden geçtiği, bugün mahallesi konumundaki eski İskele Köyü idi.

3. KÖPRÜLER

Alanya'(Korecosion)dan, Side'den, Aspendos' tan, Sillion' dan, Perge' den çıkan ve Antalya'ya, Batı ve İç Anadolu'ya kuzeye ulaşan ticaret yolları, yukarda sayılan akarsuları aşmak zorundaydı. Tamamı kuzey/güney doğrultusunda akan bu suların aşılması köprülerle mümkün olmuştur.

Bölgenin, Antik ve Orta Çağlardaki ulaşım sistemi üzerinde sürdürdüğü bir bölümünü yayımlanan çalışmalar, ta Antik Çağdan bu yana, oldukça yoğun bir ticari geliş/gidişin olduğu ticaret yollarını kesen akarsuların üzerinde inşa edilen, bazılarının yaşı iki binli yıllara varan olağanüstü sağlamlıktaki köprülerin bir bölümü, varlıklarını ve işlevlerini bugün de sürdürmektedir.

Alara Irmağı üzerinde halen ayakta olan, Gündoğmuş İlçesi'nin Ortakonuş Köyü önündeki Selçuklu yapımı Kemer (Alaaddin) Köprü ve güney/batıdaki Güneycik Köyünün altında Karaman dönemi eseri Ali Köprüsü ve Selçuklu eseri Alara Hanın önünde, bugün sadece ayak kalıntıları duran -muhtemelen Roma çağına ait- Alara Köprüleri suyun iki yakasını birleştiriyorlardı.

Alanya, Seydişehir/Beyşehir yolu üzerindeki Murtıçı' de, Selahaddin Derbendi girişinde yakın dönem Osmanlı eseri, Selahaddin Köprüsü .

Beyşehir'den çıkan, Gembos/Eynif üzerinden Manavgat Irmağının batısı yakasını izleyerek Side'ye inen antik yolu kesen Naras Suyu üzerinde Selçuklu eseri, Naras Köprüsü.

Köprüpazarı Çayı üzerinde bugün Beşkonak köyünün yedi km. kuzeyinde, Irmağın doğusunu antik Selge kentine bağlayan Roma Çağı eseri Oluk Köprü, batıdaki liman kenti Side'yi yine Selge' ye bağlayan, Gökçesu üzerindeki Roma çağı eseri Büğrüm Köprü, Aspendos Kenti önlerinde eski ve oldukça yüksek olduğu belli olan Roma Köprüsünün temelleri üzerinde inşa edilen, ırmağın adını taşıyan Selçuklu eseri Köprüpazarı Çayı Köprüsü suyun iki yakasını bir araya getiriyordu.

Perge Antalya arasındaki küçük Soğucak Su üzerinde, aslında Perge' ye Kataraktes (Düden) Çayından su taşıyan kemerin bir parçası olan, ancak yakın dönemlere kadar yaya ve hayvan gidiş/gelişinde kullanılan üzerinden geçtiği Soğucak Su Köprüsü. Antalya yakınlarındaki Düden Çayı üzerinde, Cırnık yada Düden Çayı Köprüsü.

Antalya'nın kuzeyindeki Kırkgöz Gölünden yirmi km. güneydeki Eudocia'(bugün Yukarı Karaman)ya su taşıyan Roma çağı kanalının üzerindeki iri kaba taşlarla örülmüş küçük, sevimli Roma Köprüsü.

Kırkgöz Gölü üzerinde toplam uzunluğu 700metre, kemer sayısı 41 olduğu bildirilen iki ayrı köprüden oluşan ünlü Kırkgöz Köprüsünden bugün ne yazık ki yöredeki yaşlılardan derlediğimiz anıların ötesinde bilgi yok.

Bölgenin kuzeyinde, Isparta İl sınırları içinde bulunan Çandır yakınlarında, Karacaören Baraj suları altında kalan Göksu Çayı üzerindeki Selçuklu Dönemi yapımı Çandır Köprüsü.

Finike Düzlüğünü Elmalı'ya bağlayan eski yolun izlerine belli aralıklarda izlenebilen konak ve gözetleme kulelerinden başka kalıntı yoktur. Arykandos(Aykırtça) suyunu sık sık geçmesi gereken bu yol üzerindeki köprülerden de ne yazık ki kalıntı yoktur. Ancak Aykırtça 'ya Çatallar yakınlarında batıdan kavuşan Yazır Deresi üzerindeki Köprü'nün her yıl biraz daha küçülen birkaç kemeri halen ayaktaadır.

Antalya Körfezinin batısındaki Doğu Likya' nın tek akarsuyu olan Alakır Çayı üzerinde, Anadolu'nun en uzun Roma Köprüsü unvanını elinde tutan Kırkgöz Köprüsü, yukarıda söz edildiği gibi bölgenin iki önemli kenti, Rhodiapolis ve Limyra' yı önce birbirine, sonra uzak ötelere bağlıyordu.

Antalya'nın doğusundaki Pamphylia' yı ve batısındaki Lykia' yı birbirine ve uzak ötelere bağlayan yolları kesen akarsular, halen el ve gözümüzün altındaki yukarıda sayılan köprülerle ve yıkılıp yok olan isimleri, hatta yerleri unutulmuş nice başka köprüyle aşılıyordu.